

NICOLAS DE NICOLAY'IN MUSAVVER SEYAHATNAMESİNDE
KANUNİ DEVRİ OSMANLI İMPARATORLUĞU
KANUNİ REIGN OTTOMAN EMPIRE IN FRENCH VOYAGER
NICOLAS DE NICOLAY'S ITINERARIY

HAKAN SOYDAŞ

Arş. Gör., Atatürk Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi
Res. Assist. Ataturk University, Faculty of Letters
hakan_soydas@hotmail.com

 <https://orcid.org/0000-0003-4939-3434>

Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi-Journal of Turkish Researches Institute
TAED-63, Eylül-September 2018 Erzurum
ISSN-1300-9052

Makale Türü-*Article Types* : Araştırma Makalesi-Research Article

Çeliş Tarihi-*Received Date* : 30.05.2018

Kabul Tarihi-*Accepted Date* : 18.07.2018

Sayfa-*Pages* : 267-288

 : <http://dx.doi.org/10.14222/Turkiyat3948>

www.turkiyatjournal.com

<http://dergipark.gov.tr/ataunitaed>

This article was checked by

 iThenticate®

**NICOLAS DE NICOLAY'IN MUSAVVER SEYAHATNAMESİNDE
KANUNİ DEVRİ OSMANLI İMPARATORLUĞU***
KANUNİ REIGN OTTOMAN EMPIRE IN FRENCH VOYAGER NICOLAS
DE NICOLAY'S ITINERARY

HAKAN SOYDAŞ

Öz

Bir edebî tür olarak seyahatnamelerde anlatı kurgusal olmayan, yaşanmış ve gerçekçi bir olay örgüsüne sahiptir. Anlatıcının ait olduğu medeniyet dairesinin merkeze alındığı kendi ve öteki ile karşılaştırmaların konu edildiği seyahatnamelerde yazarın temel amacı ötekini anlamaktır. Yazarın hayatının belirli bir kesitini ve deneyimlerini ele alan bu edebî tür gerçekleştirilen seyahatin gerçekçi yönüyle kurgusal hikâye ve diğer anlatı türlerinden farklılıklar gösterir. Farklı edebî türlerle kurduğu ilişkiler nedeniyle kesin hatlarının tayini ne kadar güçse de merak güdüsü, sanatsal mükemmelleşme arayışı ve bilme açlığı gibi temel motifler seyahatnamelerin özgün yönleri arasındadır. Batılı seyyahların kaleme aldıkları seyahatnameler Doğu toplumunu ve kültürünü anlama çabasının bir sonucudur. Nicolas de Nicolay'ın ilk kez 1568 yılında yayımlanan *Les Quatre Premiers Livres de Navigations et Pérégrinations Orientales* (Doğu'ya Deniz Yolculukları ve Geziler) adlı eseri de mezkûr amiller neticesinde kaleme alınmış bir seyahatnamedir. İlgili seyahatname birbirini tamamlar nitelikte dört kitaptan ibarettir. Arfeuille Senyörü ve Fransa Kralının hizmetkârı olarak kendisini tavsif eden Dauphiné'li Nicolas de Nicolay'ın eseri Kanuni devri Osmanlı coğrafyası ve toplumuna dair gözlemleri muhtevidir. Seyahatnamenin kendini diğer örneklerinden farklı kılan temel özelliklerinden birisi de devrin

Abstract

As a literary genre, itineraries have a plot which is non fictional, lived and realist. The itineraries in which narrator move his civilization paradigms to central position and makes comparisons with the other civilization aims to understand the other. This literary genre which deals with the writers' life and experience is different from fictional histories and narrative genres by the realist aspect of the travel. Although it is difficult to determine certain measures of itineraries because of its close relations with other literary genres, some features such as interest, quest of excelling and passion for learning are among the original features. Western itineraries are the conclusion of the effort which aims to understand Eastern society and culture. Nicolas de Nicolay's itinerary *Les Quatre Premiers Livres de Navigations et Pérégrinations Orientales* published for the first time in 1568 is the consequence of the stated reasons. This itinerary comprises four books which complete each other. The work of Nicolas de Nicolay from Dauphine who qualify himself as the attendant of Arfeuille Senior and France's King, consist some observations for geography and society about Kanuni Reign of Ottoman. One of the specifications of the itinerary which makes it from the alternates is the pictures made for men and women. Men and women described in dress suitable to their social position present also an

---

* Bu makale daha önce Atatürk Kültür Merkezi ve Necmettin Erbakan Üniversitesi tarafından 13-15 Ekim 2016'da Ortaçağ İslam Dünyasında Seyyahlar ve Seyahatnameler Uluslararası Bilgi Şöleninde sunulan sözlü bildirinin genişletilmiş ve yeniden tanzim edilmiş hâlidir.

erkek ve kadınlarını temsil eden çizimlere yer vermiş olmasıdır. Toplumsal konularına muvafık giyimleri ile çizilen erkek ve kadınlar Batılı bir seyyahın oluşturmaya çalıştığı imge dünyasını da okuyucuya sunmaktadır. Bu çalışmada, Fransız seyyahın gözüyle XVI. yüzyıl Osmanlı coğrafyası ve toplumuna dair gözlemler incelenecektir. Aynı zamanda seyahatnamenin, türün edebî makyaslarına ne denli uyduğu ele alınacak ve seyahat edebiyatı dâhilinde değerlendirilecektir.

Anahtar Kelimeler: Seyahatname, Nicolas de Nicolay, Doğu Algısı, Kanuni Devri, Osmanlı İmparatorluğu.

imaginary world which is designed by a western voyager. With this study, we will examine the observations about XVIth century Ottoman geography and society by a French voyager regard.

Key Words: Itinerary, Nicolas de Nicolay, Eastern İmagination, Kanuni's Reign, Ottoman Empire.

Giriş

Hac yolculuklarından coğrafi, tarihî ve ilmî amaçla yapılmış keşif kayıtlarına değin geniş bir yelpazede kaleme alınan seyahatnamelerde anlatı, yaşanmış ve gerçekçi bir olay örgüsüne sahiptir. Anlatı kahramanı yazar, ben anlatıcı olarak eserde kendini gösterir. Anlatı betimlemelere, anlatıcının ait olduğu medeniyet dairesinin merkeze alındığı *kendi* ve *öteki* ile karşılaştırmalara ve tartışmalara sahne olur. Çünkü seyahatnameler bilinmeyen yabancı bir dünyaya açılan kapılardır.

Nicolas de Nicolay Dauphiné Bölgesinde 1517 yılında dünyaya gelir. Ailesi hakkında bilgi bulunmamaktadır. Nicolay 25 yaşında Dauphiné'yi terk eder. Perpignan kuşatmasına katılır, Senyör D'Andtoine'in mahiyetine girer. Birçok kara ve deniz savaşına katılmışsa da bunlar hakkında bilgi sahibi değiliz. 1542 yılında Jeanne de Steultinck ile evlenir. Bu evlilikten ilki küçük yaşta ölen iki kız çocuğu sahibi olur. Evliliği sonladıktan sonra 1544-1560 yılları arasında birçok ülkeye seyahatler yapar. Yurtdışı seyahatlerinin akabinde Moulins kraliyet şatosunda ikamet eder. Çocuk yaşta resim eğitimi alan Nicolay burada 1565-1567 yılları arasında Fransa'nın farklı bölgelerinin çizimlerini yapar. 1583 yılında 67 yaşında Paris'te ölür (Advielle: I-V). Nicolas de Nicolay'ın Osmanlı coğrafyasına düzenlediği seyahati sırasında kaleme aldığı eseri tarihî arka plandan beslenen "kâfir" bir ülkeyi ve onun "barbar" yönetici ve sakinlerini tanıtmayı amaçlar. Fransa kralı II. Henri tarafından 1551 yılında Sieur d'Aramon'un mahiyetinde kralın gözlemci ve mühendisi sıfatıyla görevlendirilmiştir. Bu görev Nicolay'ın ilk resmi görevi değildir. 1546 yazında İngiltere ve Fransa arasında kalıcı bir barış yapmak için Fransa'ya gelen Amiral Lord Dudley'e daha önce İngiltere'yi ziyaret ettiğinde çizdiği haritaları gösterir ve onun ilgisini çeker. Nicolay Amiral'in teklifi üzerine kendisinin mahiyetinde İngiltere'ye gitmeyi de kabul eder. Amiral'in amacı Nicolay'ın harita çizimindeki maharetini İngiltere'nin çıkarları lehine kullanmaktır. Bununla birlikte Nicolay ise Fransa devletinin çıkarlarını gütmeyi gaye edinir. Kendisine kopya ettirilen gizli bir yazma haritayı Fransa elçisinin aracılığıyla Fransa hükümetine ulaştırır ve sonrasında bu başarısı için de taltif edilir (Barroux 1937: 88-90). Görüldüğü üzere resmi bir görev kisvesi altında Fransa hükümetinin lehine gizli faaliyetlerde bulunmak Nicolay için alışıldık bir iştir.

Aramon, Fransa'nın menfaatleri lehine Osmanlı padişahı Kanuni Sultan Süleyman'ı yönlendirmeye ve Osmanlı donanmasından istifade etmeye çalışırken, Nicolay bir kıyafetname (Yerasimos 2014: 30) hazırlamakla meşguldür. Nicolay'ın eseri yazıldıktan yıllar sonra ancak 1568 yılında yayınlanabilmiştir. Bir gelenekler kitabına dönüşen eser Doğu ülkelerine ait resimlerle birlikte basılır. 1586'daki üçüncü baskıda ise yeni resimlerin kitaba eklendiği görülür (Yerasimos 1991: 224).

Seyahatnameler aynı zamanda farklı ülkeleri, insanları ve kültürleri karşılaştırma imkânı da verir. Seyyah bu sayede ait olduğu kültürü ve karşılaştığı öteki kültürü yüzleştirmek suretiyle bir tanıtma vazifesi görür (Kurt 2015: 56). Nicolay da Hıristiyan ve Müslüman halklar arasında mukayeseler yaparak¹ (s.132, 195, 212, 242) aralarındaki farkları ve benzerlikleri anlatmaya çalışır.

Nicolas de Nicolay Hıristiyan halklardan bahsederken *biz* (s.175) zamirini kullanarak aidiyetini vurgular. Karşısında da şiddet ve kargaşalara sebep olan (s.131), kötülük kaynağı (s.92, 94) Türkleri, barbar (s.101) ve kâfir (s.131) Doğuluları görür. Bunların karşısında ise zavallı Hıristiyanlar (s.187) vardır. Kendisine Homeros'un bilge prensini örnek alan (s.61) yazar, Midilli adasının kadim sanatçıları (s.141) ve Yunanistan halkları diye tavsif ettiği Myrmidonlar, Hellenler ve Akhalar (s.316) hakkında bilgi verirken ünlü destan yazarına göndermede bulunur. Yol boyunca gördüğü yerler sadece günün hâli ile değil tarihi arka planı ile tasvir edilir. Fransız seyyahın seyahatnamesi pek çok kozmografik ve tarihi eserin yanı sıra halk hikâyelerine dayalı bilgilerle doludur. Gözlemlerini okuduğu ve dinlediği kaynaklarla (s.56-57) zenginleştirerek, seyahatnamesini bir nevi başvuru eserine dönüştürme gayretindedir. Fakat metin derin anlamları ile okunduğunda heyecanlarının ve ön yargılarının yazarı yolundan saptırdığı görülür. Fetih sonrası İstanbul'da gözlemlerini kaydeden yazar çoğu defa Greko-romen kültürüne göndermelerde bulunur. Yer adlarının birçoğu için eski isimlendirmeleri tercih eder. İstanbul ve Edirne'deki yer isimlerinin tarihî seyirleri (s.150-159, 299-309) bu bağlamda okuyucu ile paylaşılır. Bu tanımlamaların yapıldığı satırlarda âdetâ bir özlem ve bekleyiş sezilir.

Cezayir, ismini Sezar'dan almıştır (s.77). Trablus Romalılar tarafından kurulduğu gibi (s.110) Sakız adası da Homeros'un doğup büyüdüğü ve öldüğü yerdir. (s.128). Gelibolu, ismini Galler'in ve Fransızların kenti anlamındaki *Gallipolis*'ten (s.145) alır İstanbul ismi de Rumların *Stimboly* deyişinden (s.152) gelir. Seyyah Nicolay'ın bahsedilen yer adlarına dair verdiği bilgilerde doğruluk payı olduğu kadar hata ve eksiklikler de vardır. Zira Cezayir için milattan sonra 40 yılında kullanılan isim "Mauretania Caesariensis" yani Sezarın Mauretania'sı (Saïdûnî, 1993, s. 485) doğru olduğu gibi Gelibolu (Emece, 1996, s. 1) ve İstanbul (İnalçık, 2001, s. 220) isimleri için verilen bilgilerin de kısmen doğru olduğu görülmektedir Trablus ise yazarın ifade ettiği gibi Romalılar tarafından kurulmamıştır. Milattan önce VII. yüzyılda Fenikeliler tarafından kurulan şehir, milattan sonra III. yüzyılda Romalıların eline geçmiştir (Kavas 2012: 288).

¹ Nicolas de Nicolay'ın seyahatnamesine ait metin içi göndermeler için bk. Nicolas de Nicolay (2014). *Muhteşem Süleyman'ın İmparatorluğunda*. (Çev. Şirin Tekeli-Menekşe Tokyay). İstanbul: Kitap Yayınevi.

Yazar gördüğü şehir ve bölgelerden hakkı gasp edilmiş bir mirasçı edasıyla bahseder. İstanbul'un Constantinus tarafından nasıl mamur bir belde olarak imar edildiğini anlattığı satırları (s.152) Türkler tarafından fethedildikten sonra üç gün süren (s.153) sözde talan anlatımı takip eder. Bu satırlarda kimi tarihi bilgilerinde çarpıtıldığı görülür. Yazarın anlatımına göre Konstantinos mağlubiyetinin ardından öldürülmüş imparatoriçeye, kızlarına ve sarayın diğer tüm kadınlarına tecavüz edilmiştir (s.153). Oysaki İmparator XI. Konstantinos iki evlilik yapmış bir duldu ve bu evliliklerinden de çocuk sahibi olamamıştı (Donald M.1992: 45). Dolayısıyla tanınmayan Doğu'nun büyümlü havası içinde muhayyilesinin tuzağına düşen yazar, Doğu toplumunu hak etmediği çirkinliklere muhatap etmiştir. Doğulu kadın muhayyel arzuların durağı olmuş, erkekler ise ahlaki ve cinsî haksızlıklara maruz kalmıştır.

Nicolay eserine eklediği çizimlerle selefi olan Fransız oryantalistler Guillaume Postel ve Pierre Belon'un çalışmalarını daha ileriye götürmüş ve zenginleştirmiştir. Bu sebeple eseri Fransız oryantalizmi açısından da önemlidir (Hitzel 2012: 765). Nicolay'ın Türkler üzerine hazırlanan sonraki eserler için de temel kaynaklardan olduğu anlaşılmaktadır. Nicolay'ın eserindeki gravürler başka sanatçılar tarafından en fazla örnek alınan gravürlerdir. Bu gravürler kimi değişikliklerle tekrar tekrar kopya edilmiştir (Atasoy 1986: 17). XVIII. yüzyılda Jacques Charles'ın *Recueil de Tous Les Coutumes des Ordres Religieux et Militaires Avec Un Abrégé Historique* (1778) isimli eserindeki Türk kadınlara, askerlere ve dervişlere ait resimlere bakıldığında dahi bu etkinin izleri görülür.

Aramon senyörünün mahiyetinde bulunan seyyahın özellikle şehirler, askeri birlikler ve mevzilere dair detaylı tasvir ve açıklamalara yer vermiş olması bir başka amacı da ortaya koymaktadır. Bu seyahatname sadece Osmanlı İmparatorluğunu tanımak değil, aynı zamanda askerî durumu için de malumat sahibi olmak isteyenlere yardımcı olacaktır. Zira Türklerle ittifak kurmak isteyen I. François'nın isteği üzerine sonraki yüzyıllarda da birçok seyyah bu yolu izleyecek ve seyahatleri boyunca tuttıkları notlar ve coğrafi çizimlerle İmparatorluğun krokisini çıkaracaklardır.

Nicolas de Nicolay'ın eserinin seleflerinden ve çağdaşlarından ayrılan en büyük özelliği kullanılan resimlerdir. Bu resimler önceki yüzyıllarda görüldüğü gibi rastgele seçilmiş resimler değildir. Eser içinde anlatıma eşlik eden resimler kendi içlerinde bir bütünlük arz etmektedir. Bu bütünlük Doğu toplumlarına özgü bir imge dünyasının ilk örnekleri arasındadır. Nicolay'ın kullandığı resimler sonraki yüzyıllarda Batı dünyası için Doğu imgeleminin yapı taşları arasında yer alacaktır.

A. Nicolas de Nicolay'ın Gözüyle Kanuni Devri ve Askeri Hayat

Türklerle Fransızların ilk karşılaşmaları XII. ve XIII. yüzyıllarda Haçlı Seferleri sırasında gerçekleşmiştir. Bu dönem Türklerin Yakın Doğu'ya yayılarak Anadolu topraklarında yerleşik hayata geçip, bölgeye hâkim oldukları dönemdir (Arslan 2005: 138). Fransız haçlılarının bu ilk karşılaşmayla birlikte Türkler hakkında olumlu bir bakışa sahip olmaları oldukça güçtür. Haçlı seferlerine katılmış görgü tanıklarının notları, tacirlerin günlükleri bu dönem için en geçerli yazılı kaynaklardır. XIV. ve XV. yüzyıllarda ise bu kaynakların yanı sıra arasında gözlemlerini kaleme alan Avrupalı esirlerin, Kudüs'e ziyaret amaçlı giden seyyahların eserleri de söz konusudur. (Aybet

2003: 31-36). Bu dönem boyunca İtalyanlar ve Almanlardan sonra Osmanlıyla ilgili en çok seyahatname kaleme alan Fransızlardır. XIV.-XVI. yüzyıllar arasında Osmanlı coğrafyasına seyahat düzenleyen Fransız seyyahların sayısı 43'tür (Yerasimos 1991: 9).

Fransız kralının emri ve kumandasında defalarca orduya katılan (s.61) Nicolas de Nicolay bazı nedenlerden ötürü Aramon Senyörüne her gittiği yerde eşlik etmek üzere görevlendirilmiştir (s.65). Fransız seyyahın *bazı nedenlerden ötürü* diyerek geçiştirdiği sebepler nelerdir, bu konuda bilgi sahibi değiliz. Çıktığı bu yolculuğu kayıt altına almakla yaşamı, varlığı ve onuru pahasına Fransa'ya hizmet etmiş olacağından (s.62) bahseden yazarın bu ifadelerinden kendisinin aynı zamanda ülkesi adına vazifelendirildiği çıkarılabilir. Vazifelendirildiği dönem Türk ve Fransız askeri ittifakın kurulmaya çalışıldığı bir dönemdir. Bu nedenle seyyahın aynı zamanda askeri bir vazife altında olduğu da anlaşılmaktadır. Zira eseri boyunca birçok askeri bölge detaylı bir şekilde betimlenmiş, ordu teşkilatı en ince ayrıntısına kadar açıklanmıştır. Araman Senyörü ile çıktığı yolculuk Mağrip ülkelerini geçerek İstanbul'a değin sürmüştür.

Cezayir bahsinde şehrin yakınlarındaki bir dağda bulunan kuleyi tüm detayları ile anlatır: Kapısı yedi kulaç olan bu kulenin etrafı on yedi kulaç genişliğindeki hendeklerle çevrilidir. Buradaki kalenin içinde dokuz adet büyük top ve bunlara ek olarak sökülüp takılabilen on sekiz adet küçük top bulunmaktadır. Kulenin ortasında ise kentin su ihtiyacını sağlayan ve otuz asker tarafından korunan bir su kuyusu bulunmaktadır (s.81-82). Malta adasının girişinde ise adayı üç taraftan kuşatan, ele geçirilemeyecek şekilde çok yüksek bir kayalığın üstüne yapılmış olan ve gerekli mühimmatla donatılmış kaleden söz eder. Kara tarafı ise yüksek tepelerle çevrili olmayışından ve gelecek saldırılara açık olduğu için büyük bir kuşatma sırasında dayanıksız kalacak (s.93) durumda oluşunu bir stratejik bilgi olarak zikreder.

"Türklerin dövüşme, gizlenme ve siper kazma tarzları" başlığı altında Trablus kuşatması sırasında Türk ordusunun kullandığı silahlardan ve askeri taktiklerden bahseder. Topçu takımları ve tabya sepetleri detaylı olarak tasvir edilir, tabya sepetleri yararlı bir icat olarak kaydedilir (s.102). Yazar bir mühendis olarak kendisinden yardım talebinde bulunulduğu esnada kısa ve kaçamak yanıtlarla (s.103) müttefikleri Türklere yardımcı olmadığını da yazar.

Nicolay İstanbul'a yolculuğu sırasında geçtiği Çanakkale Boğazı'nı korumakla sorumlu Kilitbahir ve Kala-i Sultaniye kaleleri hakkında detaylı bilgiler de verir (s.143). İstanbul'a girişi esnasında ise beş yüz asker tarafından korunan, topçu tahkimatıyla ilgili askeri bilgiler verir (s. 148,158).

Yazarın askeri açıdan en çok ilgisini çeken konular ise yeniçeri ocağı ve devşirmelerdir. Padişahın emrindeki yeniçeriler (s.148) küçük yaşlarda Hıristiyan ailelerden alınan çocuklardan seçiliyor oluşunu bu ilgede payı olmalı ki, onların kullandıkları silahlardan, giydikleri kıyafetlerden, görünüşlerinden ayrıntılı söz eder. Yine onların askeri düzenleri, birlikleri hakkında verdiği bilgileri zaman zaman da resimlerle süslemiştir. Bu bilgilerde bazen çok ayrıntılara da iner (s.192-193).

Savaşta Giden Yeniçeri²

Yeniçeri Ağası

Barış döneminde bekâr yeniçeriler İstanbul'un kendileri için ayrılan iki mahallesinde yaşarlar. Buradaki evlerine çekilen yeniçerilerin bir kısmı vardiyalı olarak gece bekçiliği yapar, hintkamışından uzun bir sopa taşırlar. Bir kısmı da yabancı sefirlere saraya çıkacakları esnada hizmet ederler veya (s.197-198).

Padişahın Muhafızı Yeni Çeri

Bölükbaşı

Yeniçeriler arasında bir de *solaklar* olarak bilinen birlikler vardı. En güçlü, yetenekli ve en iyi ok atanlar arasından seçilen solaklar silah olarak pala taşırlar, oklarını her an atmaya hazır şekilde bekleyen altın yaldızlı bir yayı ise ellerinde hazır bulundurlardı. Padişah sefere ya da camiye giderken ikişerli gruplar halinde padişahın emniyetini sağlardı. Padişaha asla sırtlarını dönmezler, sağlak olanlar padişahın solundan, solak olanlar ise sağından yürürlerdi (s.204).

² Makale metninde kullanılan resimler Nicolas de Nicolay'ın seyahatnamesinin ilk baskısından alınmıştır. Bkz: Nicolas de Nicolay, *Les Quatre Premiers Livres de Navigations et Pérégrinations Orientales*, 1567

Solak: Padişahın Muhafızlığını Yapan Okçu

Yeniçeriler dışında yazarın dikkatini çeken bir diğer zümre devşirmelerdir. Her dört yılda bir Hıristiyan çocuklardan devşirilen acemi oğlanların en yakışıklıları, Padişahın emri ile saray hizmetinde kullanılmak üzere eğitim görürler. Haremağaları tarafından eğitilir, yeteneklerine göre meslek sahibi olmaları veya sanat faaliyetlerinde bulunmaları için uygun tarzda yetişmeleri sağlanır (s.188). Bu tür bir yetiştirme programına uygun olmayanlar ise sarayın dışına, Anadolu'ya gönderilir. “Kaba saba” bir mizaca sahip bu çocuklar Türkçeyi öğrendikten sonra tarım ve hayvancılıkta çalıştırılırlar. Dört yıl geçtikten sonra İstanbul'a gönderilerek acemi oğlanlar ağasına veya yeniçerilere teslim edilir, savaş sırasında işe yarayacak mesleki eğitime tabi tutulurlar. Müslümanlaşan bu çocuklar geçmişlerini unuturlar ve yeni kimliklerini sahiplenirler (s.190). Yazar bu bilgilerin ardından Rüstem Paşa, Sencer Bey gibi örnekler ışığında geçmiş kimliklerini unutmayan ve Osmanlıya isyan eden devşirmeleri (s.191-192) devletin aleyhinde hareket etmiş olmaları sebebiyle methiyelerle yâd eder.

Acemi Oğlan

Kaba Saba

B. Dinî Hayat

Din olgusu *ötekinin* algılamasında kilit önemdedir. Seyyah gezip gördüğü coğrafyalardaki Hıristiyan ahalden bahsederken “bizim Hıristiyanlar”, Hıristiyanların dinî günü olan Pazar gününden bahsederken de bizim “Pazar günümüz” (s.175) ifadelerini kullanır. Fransız elçisinin Pera'ya vardığında “tüm Hıristiyan sakinlerin mutluluk nidalarıyla” (s.149) karşılandığını müjdeleyen seyyah, kendilerini Hıristiyan cemaatin hamisi görür. İslam peygamberinin tebliğini karanlık yol (s.193) diye nitelendiren yazar, bir başka ifadesinde ise Hıristiyan yöneticilere tarihi bir görev verir.

Her gerçek Hıristiyan prens, (...) gerçek bir barış ve Hıristiyan birliği kurma yolunda adım atmaya istemiş olmalıdır. Bu kâfirlerin (Türkler) hizmetinde eziyet çeken zavallı Hıristiyan kardeşlerinin çocuklarını kurtartmak için tüm güçlerini bir araya getirmelidirler (s.187).

Yazar İstanbul'un Türkler tarafından fethedilmiş olmasını ise Hıristiyan âlemi için bir utanç vesikası olarak yorumlar.

Hıristiyanların 1190 sene süren egemenliğinin ardından gelmişti bu kayıp (...) aziz Helena'nın oğlu Constantinus tarafından, Roma'ya benzer şekilde kurulan ve yüceltilen Konstantinopolis, başka bir Helena'nın oğlu başka bir Konstatinos zamanında yağmalanmış ve Türklerin eline geçmiştir. Bu durum, Hıristiyanlık adına telafi edilemez bir kayıptır (s.154).

(...) Şans Mehmed'in yüzüne gülmüş! Kendisi, Hıristiyanların elinden on iki krallık ve iki yüz kent almış, yitlikleri ve fetihlerinden dolayı, isminin önüne "Yüce" (Fatih) sıfatı getirilmiş ve bu sıfatı hep taşımıştır (s.155).

Nicolay'ın Hıristiyan inancı ise mutaassıptır. Fransızların ve Cenevizlerin Roma kilisesine bağlı (s.178) bağlı olduklarını söylemekle birlikte kendilerini Aziz Antonios, Aziz Martinus veya Aziz Fiachrius'un izleyicisi (s.167) olarak gören Hıristiyanları ise sahtekârlıkla itham eder. Osmanlı'da ise Fetih'ten sonra farklı inanışlara sahip insanlar kendi yetenek ve zenginliklerine uygun olarak, uymak istedikleri dinin kurumları ve davranış kurallarına göre yaşamalarına (s.154) izin verilmiştir. Katolik seyyah diğer taraftan Katoliklerin ve Ortodoksların birbirini sevmediklerinden bahisle bir Katolik ve Ortodoks'un yapacağı evliliğinin sorunlu olacağını (s.179) kaydeder.

Aziz Paulus'tan nakledilen bir olayı (s.96) tarihî vesika olarak değerlendiren yazar, koyu bir Katolik'tir. Hıristiyan mezhep ve cemaatlere bakışı da bu ölçü dâhilindedir. Eserinde milliyet vurgusundan ziyade dinî aidiyetin ön planda olduğu görülür. Zira Müslüman Türk onun gözünde barbar (s.77) ve kâfirdir (s.187). Aynı Türk yazarın muhayyilesinde Tanrının kurbacı Türk ile buluşur. İmparatorların rahavetine göz yuman halkın günahını cezalandırmak isteyen Tanrı, Osmanlıların sekizinci hükümdarı II. Mehmed'in eliyle Hıristiyanları yerle bir eder (s.153).

Fetih sonrası Ayasofya'yı anlatan yazar buradaki mozaik ve fresklerdeki tasvirlerin gözlerinin Türkler tarafından oyulduğunu ifade eder. Bu duruma sebep olarak da Türklerin yeryüzünde sadece yerin ve göğün yaratıcısı Allah'a kulluk edilmesi gerekliliğine inanmalarını (s.166) gösterir. Aynı Türkler yemek sırasında ve yemekten sonra rakı dedikleri likörü içerler. Şarap da haram olmasına rağmen hemen herkes tarafından tüketilir. İçki içmek yasak olmasına rağmen misafirlikte bundan sakınmazlar ama evlerinde içmezler (s.219) der.

Müslümanlar yalnızca sakınmadıkları günahlarıyla değil örnek olabilecek fiilleriyle de yazarın kitabında yer bulur. İmarethaneler bu hususta uzun uzadıya anlatılır. İlki Sultan II. Mehmet tarafından İstanbul'da yaptırılan bu imarethaneler genellikle camilerin yakınlarında inşa edildiğini ve bu mekânlar kamu yararına çalışan hastaneler, çeşmeler ve yoksul çocuklara kendi dinlerinde eğitim veren okullar olduğunu söyler. Fatih camii etrafındaki imarethaneler ise ayrıca uzun uzun anlatılır. Caminin çevresindeki yüz kadar kurşun kubbeli evlerde doktorlar ve müderrisler yaşamaktadır. Her millet ve dinden yolcu, seyyah ve hacı bu evlerde ağırlanır, hiçbir ücret talep edilmeksizin misafir

ve refakatçilerin iaşelerinin karşılandığı belirtilir. Cami duvarlarının dışında da yüz elli kadar ev şehrin yoksullarına din ayırımı gözetilmeksizin tahsis edildiğini (s.167) ifade eder.

Sarhoşlar

Kazasker

Kazaskerler hakkında da birçok bilgi veren (s.226) Fransız seyyahın ilgisini çeken ama bilgi yetersizliğinden dolayı yanlış yorumladığı diğer bir konu ise dervişler ve tarikatlar bahsidir. Seyyahın bakış açısıyla, Türk ve Müslümanlaşmış Mağribî derviş ve hacıların dini, riyakârlık ve batıl inançlarla dolu gerçek dinden uzak bir dindir. Bu düşüncelerini örneklemek için ise Geomailer, Kalenderiler, Dervişler ve Torlaklar olmak üzere dört dini tarikat hakkında bilgi vereceğini kaydeder (s.229).

Yazarın Geomailer olarak ifade ettiği Camiyye tarikatı (s.229, dn.85), zengin çevrelerden gelen yakışıklı delikanlılardan oluşur. Bu cemaat mensuplarının dünyevi bir yaşam sürdükleri, dini sebeplerle diyar diyar gezip, bilgili olmayı çok önemsediklerini belirtilir. Seyahatleri boyunca notlar tutarlar, gördükleri ülke ve bölgeleri betimlerler. Gerek saç ve sakalları gerekse giyimleri ile sıra dışı kişilerdirler. Yine seyyah Nicolay'ın ifadesince bu kişiler erkek ve kadınlara karşı da ilgi duyarlar (s.229-232).

Camiyye Tarikatı Mensubu³Türk Kalenderi Derviş⁴

Dindar Türklerin ikinci tarikatı Kalenderilerin ise şehvet ve cinsellikten uzak iffetli bir yaşam sürdükleri küçük ibadethanelerde yaşayan bu kişilerin tarikatlarına

³ "Geomailer Religieux Turc", bk. *Les Quatre Premiers Livres de Navigations et Pérégrinations Orientales*, s.181

⁴ "Calender Religieux Turc", bk. *Les Quatre Premiers Livres de Navigations et Pérégrinations Orientales*, s.184

girmek isteyenlere onlarla aynı şeyleri üretmeyi ve bekârete önem vermeyi şart koştuklarını söyler (s.232).

Dervişler olarak kaydedilen üçüncü tarikat mensupları şöyle tasvir edilmiştir: Her şeyden tuhaf ve insanlık dışı olanı, dervişlerin yaşam tarzıdır. Bu kişilerin başları çıplak, saçları ve sakalları tamamen traşlıdır. Şakaklarını kızgın demirler veya eski bir yanık bezle yakıp dağlarlar. Delik kulaklarına kocaman akik halkalar takarlar, giysi olarak ise sadece iki koyun veya keçi postu giyerler. Köylerde veya ücra köşelerde yaşarlar. Şehvet düşkün, hırsız ve dolandırıcıdırlar. Kemerlerindeki küçük baltayla insanları öldürürler, yabancı seyyahları katlederler ve cinsi sapkınlıklar gösterirler. Hint keneviri yer, bıçakla, usturalarla kollarını ve bedenlerinin farklı uzuvlarını delik deşik ederler. Dilencilikle geçimlerini sağlayan bu kişiler, İstanbul’da sevilmaz ve hoş görülmezler (s.234-237).

Derviş⁵Torlaklara Mensup Bir Derviş⁶

Nicolay devamında Türk dervişlerden söz ederken şunları söyler: Torlaklar da tıpkı dervişler gibi giyinir en üstüne de vücutlarını tamamen saran bir ayı postu giyerler. Başlarında keçeden yapılmış dilimlerle süslenmiş yüksek bir başlık taşırlar, vücutlarının geri kalanını ise çıplak bırakırlar. Ne okuma ne de yazma bilirler, medeni hayattan uzaktırlar. Kent ve kasabalarda tek başlarına gezinirler, dilencilikle geçinirler. Kehanetlerde bulunan bu insanlar aynı zamanda fal bakarak da işlerini sağlarlar

Dervişler gibi Torlaklar da Hint keneviri tüketirler, kendilerinden geçmiş halde çıplak vaziyette yerlerde uyurlardı. (s.237-240).

Fransız seyyahın dervişlere dair ifadeleri yalnızca ismi kaydedilen tarikatlarla sınırlı değildir. Evlerindeki döşemeleri, öküz keçisi, geyik, kurt, ayı gibi vahşi hayvan postlarıyla kaplayan, duvarlara ise yağ kandillerinin yanına bu hayvanların boynuzlarını asan ve kendilerini peygamberin asıl takipçileri olarak gören dervişler de vardır. Daha tuhafı bu dervişlerin evlerinde kurt, ayı, geyik, kartal ve karga gibi vahşi hayvanları besliyor olmalarıdır. İnzivaya çekilmiş görüntüsü veren bu dervişler halkın içinde gruplar hâlinde yaşarlar. Bu insanlara İstanbul’da rastlanmakla beraber Edirne’de de çokça görülürler (s.240-242).

Derviş

Nicolas de Nicolay’ın dervişler ve tarikatlar üzerine verdiği bilgiler Giovanantonio Menavino’nun *Türklerin Hayatı ve Âdetleri Üzerine Bir İnceleme* ve Luigi Bassano’nun

⁵ “Dervis Religieux Turc”, bk. *Les Quatre Premiers Livres de Navigations et Pérégrinations Orientales*, s.188

⁶ “Torlaqui Religieux Turc”, bk. *Les Quatre Premiers Livres de Navigations et Pérégrinations Orientales*, s.192

Osmanlı İmparatorluğu'nda Gündelik Hayat Kanuni Dönemi adlı eserlerinden yapılan geniş iktibasların neticesidir. Yerasimos'un sunduğu dikkatlerle bu bölümde adı geçen eserlerin tezyif ve tahkirden uzak üsluplarının aksine Nicolay son derece hakaretamiz bir üslup tercih etmiştir. Örneğin Menavino'nun metninden iktibasla yazılan Torlaklar bahsinde “riyakâr”, “yapmacık secde” (s.238), “yapmacık kutsallık” (s.240) gibi İslamî inanca matuf ifadeler bizzat Nicolay'ın eklemeleridir (s.240, dn.106). İktibas yapılan eserler seyyahın bu kişileri gözlemlemediğini ortaya koymaktadır. Bu kişileri çizerken ise *günlük yaşamdan çizimlere yer vereceğim* (s.229) ifadesi yazarın daha çok muhayyilesinden yararlandığını ortaya koymaktadır. Diğer taraftan yazar dervişleri ve tarikatları anlattığı bölüme “Türklerin inandıkları dört farklı din” ismi vermiş olması kendi açısından bir hatadır. Zira tarikatlar tutulan yol anlamı ile İslam inancı içindeki yorum ve pratik farklılıklarından doğan dini birlikteliklerdir. Farklı bir din olarak değerlendirilmeleri ise hatalıdır. İslamî tarikatları örneklendirmek için seçilen Camiyye, Kalenderi ve Torlak tarikatları yazarın ön yargılı tavrının bir sonucu olmalıdır. Bu tarikatlardan Camiyye tarikatı, İslam dünyası içinde şerî hükümlere bağlı kalmayan batınî bir zümredir (Uludağ 1993: 137). Kalenderiler ise farz ibadetlere karşı kayıtsızlıkları ile İslam dünyasında eleştirilere muhatap olmuşlardır. Şer'î sınırları aşan, farzların dışında namaz ve oruç gibi ibadetleri azaltan dünyevî zevkleri mübah sayan bu kişiler sosyal bir muhalefet unsuru olarak ortaya çıkmışlar (Azamat 2001: 253-256), XVII. yüzyıla kadar toplumsal düzeyde ve yönetim kadrolarında yer tutabilmişlerdir (Uludağ 1999: 101-133). Torlaklar ise kuzu postu giyen edep yerleri dışında kalan vücutlarını açık bırakan kimselerdir. Başları traşlıdır ve şakakları da yanık paçavralarla yakılmıştır. Yaşayış tarzları da sıra dışı olan bu kimseler okuma bilmezler, bir meslekle meşgul olmazlardı. Şehirlerde avare gezerler metruk mekânları mesken tutarlardı. Fal bakar, sarhoş edici otlar kullanır hem cinslerine alaka beslediler (Antonio Mevanio 2011: 7-8). İlgili örneklere bakıldığında seyahatnamede Osmanlı toplum yapısında müstakil bir zümreymişçesine anlatılan Dervişlerin aykırı bir derviş portresi çizilebilecek adına kaleme alındığı anlaşılmaktadır.

Yazarın tarikatlar bahsinden sonra şerifler ve hacılar ilgisini çeker. Peygamberin soyundan gelen insanlar için şerif denilmektedir. Bu insanlar yeşil sarık takarlar ve kendilerine “yeşil baş” denir. Acemler ise kırmızı takke takarlar ve “kızılbaş” diye çağırılırlar. Şerifler toplum nezdinde son derece itibarlıdır. Nicolay'a göre edindikleri bu saygı toplumun onların itibarından duydukları korkudur. Çok zengin olmamakla beraber ticaretle uğraşırlar. İyi giyimlidirler. İstanbul ve Edirne'de çokça görülürler (s.243-25).

(Hz.) Muhammed'in Akrabası Olan Şerif

Nicolas de Nicolay Türkler, Mağripliler ve Hz. Peygamberin yolunu takip eden bütün milletleri barbar (s.245) olarak tavsif ettikten sonra Hac farızasının Müslümanlar tarafından nasıl yerine getirildiğini betimler. Bu betimleme esnasında Müslümanlarla Hıristiyanlar arasında kimi benzerlikler kurduğu görülür. Yazarın anlatımına göre hacılar Arafat dağında çınlıçplak soyunup bir nehre girerler ve dua ederler. Nehirden çıktuktan

sonra da üstlerini giyinirler (s.246). Burada anlatılan sahne Hıristiyanların Hz. İsa'nın Kudüs'teki mezarını ziyaret edip Şeria nehrine girdikleri sahneye benzetilmiştir. Esasında İslam inancında böyle bir uygulama yoktur.

Diğer taraftan yazar Müslümanların kurban kestikten sonra Kudüs'ü ziyarete gittiklerini (s.248) kaydetmişse de Hac farızası içinde böyle bir yükümlülük olmamakla beraber tarih boyunca Türk hacıları Medine'de Mescid-i Nebevî ve Kudüs'te Mescid-i Aksâ'yı ziyaret ederlerdi. Amaç oralara olan ihtiramdır. Hacılar yazarın anlatımıyla, topladıkları sadakalar ile karınlarını doyurduktan sonra yoksul giyimli bu kişiler ikiyüzlülükle halkın ortasında dua etmeye başlarlar (s.248). Görüldüğü üzere gerek hac farızasının yerine getirilmesine gerekse de hacılara matuf tezyif edici ifadeler Fransız seyyahın ne denli ön yargılı olduğunu ortaya koyar.

*Mekke'den Dönen
Mağribli Hacılar*

Yazarın din bahsinde yaptığı mukayeselerden biri de Türkler ve İranlılar arasındadır. Yazarın bakış açısıyla İranlılar her ne kadar Türkler ile aynı dini paylaşıyorlar da âdetleri ve fikirleri açısından birbirlerinden farklıdır. Hz. Ali ikinci halife olmuş ama bunun yerine Hz. Muhammed ile aynı mertebeye eşit olmağı tercih ettiği için "Tanrı'nın elçisi" olarak anılmayı istemiştir. Bu durum Müslümanlar arasında bir bölünmeye sebep olmuştur. Birbirlerine saygı ile hitap eden her iki taraf için bu bölünme aynı zamanda aralarındaki savaşların da başlıca nedenleri arasındadır (s.258-259). Öncelikle Hz. Ali ikinci değil dördüncü halifedir ve kendisinin hiçbir zaman peygamberlik iddiası olmamıştır. Kanuni devri İran Osmanlı çatışması ise yalnızca dini ayrılıklarla yorumlanamayacak, siyasi ve ekonomik yönleri olan bir mücadele alanıdır (Alouche 2001: 75-79). Yazar sonraki sayfalarda da bu mücadeleyi "Kızılbaşlık" adı altında dini yönüyle değerlendirmiştir.

C. Toplumsal Hayat

Toplumsal hayat babında yazarın en çok değindiği konu kadınların giyimleri ve gündelik yaşantılarıdır. Cezayir'deki mağribi kadın çamaşır yıkamaya giderken, çıplak ve üzerinde sadece edep yerlerini örtecek alacalı renkte bir pamuklu kumaş parçasına sarılarak ve para karşılığında hafiflik yaparken tasvir edilirken aynı kadın çarşıya inerken beyaz, siyah veya mor renkte tüm vücudunu ve başını örtecek şekilde peştamal giyer (s.80).

Şehre İnen Mağribi Kadın

Malta'dan geçişi esnasında şehre dair betimlerinin peşi sıra bu şehirde Grek, İtalyan, İspanyol, Mağribi ve Maltalı birçok hafif meşrep kadının olduğundan (s.94) bahsettikten sonra Maltalı kadınların “barnuche” adındaki kıyafetlerini resmeder.

Maltalı Kadın

Sakız adasını betimleyen seyyah şu ifadeleriyle bu defa da Sakızlı kadınları anlatmaya koyulur:

Kimsenin kalbini kırmak istemem ama samimiyetle iddia ederim ki, Doğu'da nereye giderseniz gidin buradaki kadar güzel, erdemli ve sevecen hanımlarla karşılaşamazsınız. Zira Doğa'nın onlara bahsettiği eşsiz güzelliğin yanı sıra, o denli temiz giyinmekte ve bakımlarına öylesine özen göstermektedirler ki, ölümlü canlılardan ziyade peri veya tanrıça olarak kabul edilmeyi hak etmektedirler (s.132).

Seyyah bu denli süslü ifadeler ile betimlediği bu kadınları şöyle resmetmiştir:

Sakızlı Kadın

Sakızlı Kadın

Paroslu (Bara) Kadın

Sakız adası kadınları yalnızca güzellikleri ile değil aynı zamanda hafiflikleri ile de yazarın dikkatini çekerler. Antik çağlardan kalma bir geleneğin devamı olarak şayet dul bir kadın dul olarak kalmak istiyorsa “argomoniatiko” adıyla yönetici senyörlere vergi vermeliydi. Aynı şekilde köyde ya da şehirde bir genç kız, evlenmeden önce bekâretini yitirir ve evlenmemek isterse, gece bekçisine bir duka vermek kaydıyla istediğince özgür yaşayabilir (s.138-139).

Hamama giden Türk kadınları da Nicolay'ın ilgisini çekmiştir. Fakat bir erkeğin bu mahrem mekânlara girip gözlemleme imkânı olmadığından Fransız seyyah hamamlardaki kadınları tasvir ederken muhayyilesinden ve okuduğu kaynaklardan yararlanmıştı. Bu konuda Luigi Bassano'nun eserinden genişçe bir özet yapmıştır. Seyyahın ifadeleriyle, Yunanistan, Asya ve Afrika'da Müslümanlığa geçmiş tüm

kentlerde olduğu gibi İstanbul'da da çok sayıda hamam vardır. Osmanlı kadınları, evden çıkmak ve topluma karışmak için izin alamadıklarından peçelerini takarak, onlara hükmeden kıskanç kocalarının buyurgan kabalıklarının öcünü almak istercesine, hamama gitme bahanesiyle canlarının istediği yere giderler, kocalarının ruhu bile duymadan felekten bir gün çalarlar (s.170-171).

Hamama giden kadınlar Rum olsun Türk olsun aralarında bir dostluk gelişir. Bu dostluk zaman sonra gayri ahlaki his ve düşüncelere mağlup olup daha ileri boyutlara varabilir (s.172).

Hamama Giden Türk Kadını

Pera ve Galata gibi semtlerde yaşayan kadınlar ise Batılı olmakla birlikte Doğulu kadınların ziynet ve kıyafetlerinin şaşaaından etkilenmiş görünürler. Fransız kadınlar Türk kadınları gibi ipek kumaşlar ve altın şeritle süslenmiş kıyafetler içinde ya bir su perisini ya da bir hafif meşrebi andırırlardı. Bu kadınlar evli olsalar bile evlilik dışı ilişkiler kurarlar masraflarını karşılamak için bir veya birkaç dosttan yararlanırlardı (s.183).

Pera'da İkamet Eden Bir Fransız Hanım

Pera'da İkamet eden Bir Rum Kadını

Pera'da İkamet Eden Bir Rum Kızı

Toplumsal hayat içinde yazarın ilgisini çeken bir başka konu da pazarlardır. Seyyahın görüp betimlediği ilk Pazar Cezayir'dedir. Mağribî, Türk ve Yahudi tüccarlarının ticarî hayata hâkim olduğu bu şehrin pazarlarında envaiçeşit sebze-meyvenin yanı sıra canlı hayvanlar da satılır. Buralarda aynı zamanda yoksul Hıristiyanlar Mağribilere ve diğer barbar tüccarlara, köle olarak satılıyorlardı (s.79). Bu pazarın bir benzerine de Trablus'ta tesadüf edilir. Sicilya'dan, Malta'dan, Gozo'dan alınan yoksul Hıristiyanlar, "çarşı" adı verilen bir Türk Pazarında en yüksek fiyat verilene

satılıyorlardı (s.101). Nicolay bu sahneyi şöyle tasvir etmektedir: “Doğulu barbarların eski bir geleneğine uygun olarak, esirlerini çırılçıplak soyup herkesin ortasında dolandırmaya hakkı vardı. Böylelikle esirlerine tıpkı bir “kısarak” muamelesi yaparak, vücutlarında herhangi bir doğal kusur bulunmadığını, dişlerinden gözlerine kadar her yerlerinin sağlam olduğunu göstermekteydiler” (s.101-102).

İstanbul'a geldiğinde ise bedestenle karşılaşır. Kare şeklinde, yüksek tavanlı ve büyük bir eve benzeyen bu mekânın içinde kumaş ve ziynet eşyalarının yanı sıra Türk savaş aletlerinin de satıldığı birçok dükkânlar vardır. Burada da Hristiyan kölelerin satıldığını görür. Bu bedesten dışında başka pazarlara da şahitlik eden seyyah, gördüğü bu pazarları Paris'teki bitpazarlarına benzetir (s.175).

Yazarın ifadelerinden anlaşılacağı üzere farklı yerlerde gördüğü köle pazarları bir Hristiyan olarak vicdanını rahatsız etmiştir. Seyyah aslında kölelik kurumuna dair net bir eleştiri getirmemektedir. Onun vicdanını rahatsız eden zavallı yoksul Hristiyan kölelerdir (s.79, 187). Oysaki Mağribî esir kadın hiçbir acıma ifadesine muhatap olmadan yalnızca bir obje gibi çizilmek suretiyle (s.83) canlandırılmıştır.

Saray ve saray efradı da seyyahın ilgisini çeken konular arasındadır. Yaklaşık iki bin adım dolayında güçlü ve yüksek surlarla çevrili sarayın Ayasofya'dan girilen en büyük kapısının üzerinde, değerli taşlarla süslü rengârenk yaprak bezemeleri ve altın harflerle süslümeler vardır. Kapıdan girildiğinde büyük bir meydanla karşılaşılır. Meydanın ortasında, iki dev kule yükselir. Burada, silahlı yeniçeri ve kapıcıların güvenliği sağladığı başka bir kapı vardır ki saraya gidecek olan herkes burada atından inmek zorundadır (s.159-160). Bu ihtişamlı yapının kendisi kadar sakinleri de Nicolay'ın ilgisini celp eder. Cariyeler, kapı ağaları ve haremağalarının her biri saraydaki görevleri ile açıklanırlar. Burada anlatılanlar aslında bizzat müşahede edilmeyen ama farklı kaynaklardan edinilen bilgilere isnat etmektedir (s.160-161). Fransız seyyah saray kadınlarını çizmek istediğinde, Zafer Ağa adında bir haremağasından yardım aldığını kaydeder. Bu adam iki Türk kadını saray kadınları gibi giydirek bu kadınların seyyah için modellik yapmasını sağlamıştır. Bu çizimler aşağıda gösterilmişlerdir.

Türk Hanımağa

Evde veya Sarayda Dolaşan Genç Türk Hanım

Suriye Tarzında Giyinen Hanım

Mora Tarzında Giyinen Hanım

Edirne’de ki toplumsal hayat da yazarın ilgisini çekmiştir. Bir ticaret merkezi olan Edirne’de Rumlar, Yahudiler ve Türkler bir arada yaşamaktadırlar. Erkekler milliyetleri ve dinleri fark etmeksizin İstanbul’dakilerle aynı giyinirken kadınların giyimleri farklılık arz eder (s.304).

Edirneli Rum Kadın

Orta Halli Türk Kadını

Haşifmeşrep Türk Genç

Edirneli Yahudi Kadın

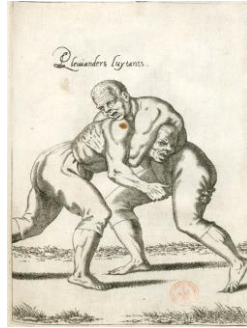
Edirneli Yahudi Genç Kız

Padişahın hizmetçileri bahsinde ise kısıtlı sayıda kişiden oluşan, yeniçerilere bağlı olmayan ama doğrudan saraya bağlı “peykler”den bahsedilir. Bu görevliler son derece gösterişli bir kıyafet için Padişahın özel hizmetinde bulunurlar. Padişahın önünden giden bu çevik peykler, kimi zaman Padişah için ulaklık yaparlar. İmparatorluğun en iyi atının alacağı yoldan daha uzun bir mesafe kat edebilirler (s.207-208).

Peyk: Büyük Türk'ün Hizmetçisi

Nicolas de Nicolay'ın eski Romalı dövüşçülere benzettiği güreşçiler de bir başka ilgi noktasıdır. Padişah, emri altındaki otuz güçlü, vücut yapısı ve adaleleri gelişmiş, öfkeli görünümlü güreşçinin güreşlerinden son derece keyif almaktadır. Padişah istediğinde bu adamlar ikili gruplar halinde güreşirlerdi. Bu pehlivanlar Mağripliler, Hintliler veya Tatarlar arasından seçilirdi (s.212). Seyahatname yazarı bu pehlivanların giysilerini eski Romalılara benzetmekle birlikte, güreşlerini ise Berberistan ve Cezayir'de gördüğü dövüşlere benzetir (s.213). Menavino'nun eserinden iktibas edilen bu bölüm için yazarın kimi muhayyel abartıları da söz konusudur. Örneğin, “güreş kızıştığında, tıpkı vahşi boğalar veya ayıların mücadelesinde olduğu gibi birbirlerine dişlerini geçirirlerdi. Tüm güç ve öfkelerini ortaya seren güreşçiler birbirlerinin burunlarını, kulaklarını, (...) ısırıkları bu parçaları koparırlardı” (s.212) ifadelerinde görülen mübalağa gibi. Bu ifadeler seyyahın çizimlerine de yansımıştır. Pehlivanlar adeta birer canavar silüetindedirler.

Güreşen Pehlivanlar

Pehlivanlar

Sonuç

Nicolas de Nicolay Marsilya'dan İstanbul'a dek süren yolculuğunda gördüğü yerleri ve insanları en başta kendi gözlemlerine dayanarak ve okuduğu eserlerden istifade ederek tasvir etmiştir. Seyahatnamesini kaleme alırken muhayyilesi de sürekli olarak kalemine eşlik etmiştir. Eserinin daha ilk satırlarında kendini Hıristiyan bir Batılı olarak tanıtan yazar Doğu halkları ve Müslümanlara dair menfi düşüncelerini ifade etmekten hiç sakınmamıştır. Seyahatname boyunca Hz. İsa'nın mazlum çocukları, karanlık yollara sapmış Müslümanların elinde mağdurlardır. Adım attığı hemen her şehirde Batı dünyasını tesis eden değerler dizgesinin izlerini görür. Şehirlerin kuruluş tarihinden isimlerine değin kendinden izler bulmaya çalışır. Bu arayış kimi zaman seyyahı mukayeseler yapmaya iter. Çok az yerde bu mukayeselerin kefi Müslümanlardan yana ağır basar.

Nicolas'ın kendisinin de ifade ettiği üzere eserini benzerlerinden ayıran en önemli özelliği kendi çizimlerinin oluşturduğu koleksiyondur. Bu çizimler arasında şehirlere ve mimarilerine dair örneklere rastlanmaz. O, Doğu insanını resmetmek istemiş, Doğu halklarını Batılılara tanıtmayı arzulamıştır. Askeri dikkatlerini serdettiği satırları yeniçeri ve devşirme resimleri takip eder. İslam dinini anlattığı bölümlerde ise dervişlere ve hacılara dair resimler görülür. Derviş resimleri esasında İslam coğrafyasında kabul görmeyen batıl zevatın abartılı bir halde çizimlerinden ibarettir. Kendinden geçmişlik ve sapkınlık içinde resmedilen bu kişiler yazarın görmediği fakat okuduğu eserlerden esinlenmesi üzere çizdiği gerçek dışı silüetlerdir. Katolik bir Hıristiyanın kaleminden çıkan seyahatnamedeki ifadeler ne denli taraflı ve ön yargılı ise çizimlerde görülen kişiler de bir o kadar abartılı bir muhayyilenin ürünüdür. Toplumsal hayatı anlattığı bölümler de eserin genelinde hakim olan *kendi ve ötekini* çatışma alanlarıdır. En fazla kadınlara dair çizimlerin yer aldığı bu bölümlerde Batılı kadınlar daha zarif ve iffetli bir giyime sahiptirler. Hiçbir hafifmeşrep Batılı kadın resmine rastlanmaz. Doğulu kadınlar ise ender örneklerin dışında daha kaba saba giyime sahiptirler. Hafifmeşrep kadın örnekleri ise hep Doğulu kadınlar arasından seçilmiştir. Pera gibi semtlerde Hıristiyan kadınların Türk kadınlara benzer giyime sahip olmaları adeta hafifliklerinin emaresi olarak yorumlanmıştır.

Seyyahın kaleminde hayat bulan Doğu karanlıklar içinde ve zulüm üzerine inşa edilmiş bir dünyadır. Batı dünyasının kalıntıları üzerine inşa edilmiş bu dünya esaret altındadır. Fransız seyyah için Doğunun içinde bulunduğu durum bundan ibarettir. Eserin bütününe bakıldığında yazarın amacı Doğu dünyasını ve geleneklerini tanıtmak ise de önyargılı ve hakaretimiz üslubu eserini bir kıskançlık ve nefret vesikası olmaktan kurtaramamıştır.

Daha önceki paragraflarda işaret edildiği üzere Nicolay kendisinden önceki yazarların eserlerinden geniş ölçüde yararlanmıştır. Luigi Bassano'nun eseri bunlardan biridir. Bassano'nun eserinde İslam dinine özgü ritüellerin (2015:31-45, 103-105, 125-133) ve dindar kişilerin (2015: 45-47, 79-87) tasvir edildiği sayfalar ile Fransız seyyahın kaleme aldığı sayfalar kıyaslandığında, seyyahın hırs ile mübalağaya kapıldığı görülür. Seyyah'ın yararlandığı bir diğer eser de Giovan Antonio Menavino'ya aittir. Menavino eserinde Türklerin toplumsal hayatına (2011: 13-41) dinî yaşayış ve ritüellerine (2011: 41-68) ve askerî nizamına (2011: 90-115) dair bilgiler aktarmıştır. Bu eserle dahi

kıyaslandığında Nicolas de Nicolay bu eserden istifade ettiği ve kendinden yeni şeyler kattığı görülür.

Nicolas de Nicolay'ın çizimlerinin diğer Batılı eserlerdeki Türklere ait çizimlerle mukayese edilmesi faydalı olacaktır. XVI. yüzyılda Flaman kökenli Abraham de Bruyn'un yayımladığı *Illustrations de Diversarum Gentium Armatura Equestris. Ubi Fere Europae, Asiae Atque Africae Equitandi Ratio Propria Ewpresaa Est* adlı eserinde Sultan Murat (1600?: 28) Türk dervişi (1600?: 33) Yeniçeri askeri (1600?: 34-36), Türk ulağı (1600?: 37) at üstünde tasvir edilir. Bu tasvirlerde çirkinleştirmeye ve ucubeleştirilmeye başvurulmadığı görülür. J. J. Boissard'ın *Recueil de Costumes Étrangers* adlı eserinde de bir Türk askerinin tasvirine (1581: 57) yer verilir. XVII. yüzyılda Václac Hollar'ın *Livre Curieux Contenant la Naifve Representation des Habits des Femmes des Diverses Parties du Monde Comme Elles S'habillent à Present* isimli eserinde şehre doğru giden güzel giyimli bir Türk kadını (1581: 27) tasvir edilir. George de Chappelle'in *Recueil De Divers Portraits Des Principaux Dames De La Porte Du Grand Turc* isimli eserinde on üç kadın tasvirine yer verilmiştir. Bu tasvirlerin içinde "Comedien Turc" (1648: 10) yazısı ile takdim edilen kadın dansözün Nicolay'ın "Hafif Meşrep Türk Kızı" tasviri ile imge yakınlığı kurduğu düşünülebilir. Türk dansöz imajı sonraki yüzyılda *Costumes Civils Actuels de Tous Les Peuples Connus* adlı eserde (1784-1788: 432, 436) tekrar görülecektir.

Nicolay'ın eseri Osmanlı dönemine ait kıyafetnameler ile mukayese edilecek olunursa farklı bir manzara ile karşılaşırız. Edebiyat tarihimizde çok sayıda Kıyafetname telif edilmiş ve çevrilmiş iken ilk müstakil kıyafetname Akşemseddinzâde Hamdullah Hamdi'ye aittir. (Cevat 1988: 57-60). Bununla birlikte musavver örneklerin yekuna nispetle daha az yer tuttuğu dikkati çekmektedir. Musavver örnekler arasında Lokman Çelebinin *Kıyafet el-insaniye fi şemâil el-Osmaniyye*'sinde Osman Gazi'den III. Murad'a kadar 12 Osmanlı padişahının portresi mevcuttur (Demiray, 1975). Ömerzâde Yusuf Tahir'in *Kıyafetnâme-i Cedid* (1280) adlı eserinde de 21 portreye tesadüf edilir. Bu portlerin karşı sayfalarında da açıklamalarda bulunulur. Mahmud Şevket Paşa'nın *Osmanlı Teşkilatı ve Kıyafet-i Askeriyesi* (1325) de yalnızca altı tablo altında farklı askeri elbiselerin yine farklı açılardan görünüşü resmedilir. Bahsedilen bu eserlerle kıyaslandığında Avanzade Mehmed Süleyman'ın imzasını taşıyan *Musavver ve Mükemmel Kıyafetnâme* (1300) isimli eseri muhtevaca daha zengindir. Bu eserde çizimlerden ziyade fotoğraflara yer verilmiştir. Fotoğraflara konu edilen halklar ise Uzakdoğu ve Avrupalı simaların yanı sıra Arap ve Ermeni gibi gayrî Türk unsurlardır. İsmi zikredilen eserlerin hiçbiri Nicolas de Nicolay'ın eseri gibi Osmanlı toplumunun farklı kesimlerini konu edinmemiştir. Gerek resimlerin niteliği gerekse konu edilenlerin çeşitliliği açısından Türk müellifler arasında Fenerci Mehmed ve Müşir Arif Paşanın özel bir yeri olmalıdır. Fenerci Mehmed'in 1811 tarihli eserinde Sultana, saray erkanına ve kadınlara ait resimler mevcuttur⁷. Paris'te Fransızca ve Türkçe olarak *Les Anciens Costumes de l'Empire Ottomane Depuis l'Origine de la Monarchie Jusqu'à La Reforme*

⁷ Gerek ilgili eserdeki resimler için gerekse de Doğulu ve Batılı isimlere ait kıyafetnamelere dair evsafı bir inceleme için bk. İlhami Turan (Ed.) (1986). *Osmanlı Kıyafetleri Fenerci Mehmed Albümü*. İstanbul: Vehbi Koç Vakfı

du Sultan Mahmoud ismiyle yayımlanan eserinde Osmanlı padişahlarına ve saray erkanına ait on yedi resim vardır. Bu resimlerin hepsinde devrin özelliklerine yansıtan Nicolay'ın eseri ile kıyaslanamayacak düzeyde olumlu bir imaj çizilir.

Fransa milli kütüphanesinde mevcut olan 1720 yılına ait, müellifi bilinmeyen mecmuada (Bibliothèque Nationale de France, Département Estampes et photographie, 4-OD-6) son derece zengin minyatürler mevcuttur. İç kapağında bir Türk sanatkarı tarafından resmedildiği kaydedilen *Costumes Turcs de la Cour et de la Ville de Constantinople*⁸ isimli eserin içinde, Osmanlı Padişahına, saray erkanına, Türk ahaliye ve reayaya ait minyatürler mevcuttur. Toplumun farklı katmanlarını konu edinmesi açısından ait olduğu dönem Osmanlı toplumuna ayna tutmaktadır. Tarihi ve müellifi kaydedilmemiş bir başka mecmuada da, *Recueil Costumes Turcs et Fleurs*, (Bibliothèque nationale de France, département Fonds du service reproduction, OD-26-4) Padişaha, Osmanlı tebaasına ve çiçeklere ait minyatürlere yer verilmiştir.

Nicolay'ın eseri Batılı eserlerle kıyas edildiğinde hem bu eserlerde derin izler bıraktığı hem de muhtevayı işleyiş açısından farklı bakış açıları gibi ortak ilgiler paylaştığı görülür. Türklere ait eserlere bakıldığında ise Türklerin resim açısından zengin muhtevalı çok sayıda eser ortaya koymadığı görülür. Ortaya koyulan eserlerde ise Fransız seyyah gibi bir ucubeleştirme çabası güdülmez.

---

⁸ Ord. Prof. Dr. Süheyl Ünver bu eserin 1688 yılına ait olduğu ifade etmektedir. Bk. Ord. Prof. Dr. Süheyl Ünver (1987). *Geçmiş Yüzyıllarda Kıyafet Resimlerimiz*. Ankara: Türk Tarih Kurumu

Kaynaklar

- Abraham de Bruyn (1600?) *Illustrations de Diversarum Gentium Armatura Equestris. Ubi Fere Europae, Asiae Atque Africae Equitandi Ratio Propria Ewpresaa Est Abrahamus Bruynus excude, (cum praefatione H. Dammani et A. de Bruyno).*
- Alarслан, Burcu. (2005). *Dünyada Türk İmgesi*. Özlem Kumrular (Ed.). *Türk İmgesinin Görsel Yansımaları* (s.129-163). İstanbul: Kitap Yayınevi.
- Allouche, Adel. (2001). *Osmanlı-Safevi İlişkileri, Kökenleri ve Gelişimi* (Ahmet Emin Dağ Çev.). İstanbul: Anka Yayınları
- Atasoy, Nurhan. (1986). *Kıyafetnamelerin Doğuşu ve Fenerci Mehmed Kıyafetnamesi. Osmanlı Kıyafetleri Fenerci Mehmed Albümü*, (İ. Turan Ed.) içinde (ss.15-31). İstanbul: Vehbi Koç Vakfı
- Avanzâde Mehmed Süleyman (1300). *Musavver ve Mükemmel Kıyafetnâme*. İstanbul: Artin Asaduryan ve Mahdumları Matbaası.
- Azamat, Nihat. (2001), “Kalenderiyye”. *Diyanet İslam Ansiklopedisi* (C.24, 253-256). Ankara: Türk Diyanet Vakfı.
- Barroux, Robert. (1937) “Nicolai d’Arfeuille”, *Revue D’Histoire Diplomatique, Cinquante et Unieme Année, Janvier-Mars*, p.88-109
- Costumes Turcs de la Cour et de la Ville de Constantinople* (1720). Bibliothèque Nationale de France, Département Estampes et Photographie, 4-OD-6
- Demiray, Hülya. (1975). *Kıyafet el-insaniye fi şemâil el-Osmaniyye*. Basılmamış Mezuniyet Tezi, İstanbul Üniversitesi, İstanbul.
- Emecen, Feridun. (1996). “Gelibolu”, *Diyanet İslam Ansiklopedisi* (C.14,1-6). Ankara: Türk Diyanet Vakfı.
- Frédéric Hitzel. (2012). *Dictionnaire des Orientalistes de Langue Française*. François Pouillon (Ed.), “Nicolas de Nicolay (La Grave, Dauphiné, 1517-Paris 1583)” (p.764-765). Paris: Karthala
- George de Chappelle (1648) *Recueil De Divers Portraits Des Principaux Dames De La Porte Du Grand Turc*
- Giovan Antonio Menavino (2011), *Türklerin Hayatı ve Adetleri Üzerine Bir İnceleme*. (Çev. Prof. Dr. Harun Mutluay). İstanbul: Dergah Yayınları.
- İbn-i Talib el-Ensari el-Dımişkî (1289) *Kıyafetnâme*. Taşbaskı.
- İnalçık, H. (2001). “İstanbul (Tarih/Türk Devri)”. *Diyanet İslam Ansiklopedisi* (C.23, 220-239). Ankara: Türk Diyanet Vakfı.
- J. J. Boissard (1581). *Recueil de Costumes Étrangers*.
- Jacques Cahles (1778). *Recueil de Tous Les Coutumes des Ordres Regiligieux et Militaires Avec Un Abrégé Historique*. Paris.
- Jacques Grasset de Saint-Saveur (1788). *Costumes Civils Actuels de Tous Les Peuples Connus*. Paris: Pavard
- Kavas, Ahmet. (2012). “Trablusgarp”, *Diyanet İslam Ansiklopedisi* (C.41, 288-291). Ankara: Türk Diyanet Vakfı.
- Luigi Bassano (2015). *Osmanlı İmparatorluğu’nda Gündelik Hayat Kanuni Dönemi*. (Çev. Selma Cangı). İstanbul: Yeditepe Yayınevi

- M. Nicol, Donald. (1992). *The İmmortal Emperor: The Life and Legend of Constantine Palaiologos, Last Emperor of the Romans*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Mahmud Şevket Paşa (1325). *Osmanlı Teşkilatı ve Kıyafet-i Askeriyesi*. İstanbul: Mekteb-i Harbiye Matbaası
- Menavino, A. (1970). “Şeyh Bedreddin Dolayısıyla Torlaklar”. (Çev. Lütfü Yücer). *İş ve Düşünce Dergisi*, S. 269,C.XXXV,s. 6-8
- Müşir Arif Paşa (1863). *Les Anciens Costumes de l'Empire Ottomane Depuis l'Origine de la Monarchie Jusqu'à La Reforme du Sultan Mahmoud*. Paris: Lemerrier
- Nicolas de Nicolay (1568). *Les Quatre Premiers Livres de Navigations et Pèrègrinations Orientales*.
- Nicolas de Nicolay (2014). *Muhteşem Süleyman'ın İmparatorluğunda*. (Çev. Şirin Tekeli-Menekşe Tokyay). İstanbul: Kitap Yayınevi.
- Recueil Costumes Turcs et Fleurs*. Bibliothèque Nationale de France, Département Fonds du Service Reproduction, OD-26-4
- Saîdûnî, Nâsîrûddin. (1993), “Cezayir (Tarih)”, *Diyanet İslam Ansiklopedisi* (C.7, 485-486). Ankara: Türk Diyanet Vakfı.
- Tâhir Ömerzâde Yusuf (1280). *Kıyafetnâme-i Cedid*. İstanbul
- Uludağ, Süleyman. (1993), “Camiiye”, *Diyanet İslam Ansiklopedisi* (C.7, 136-137). Ankara: Türk Diyanet Vakfı.
- Üçel-Aybet, Gülgün. (2003) *Osmanlı Dünyası ve İnsanları (1530-1699)*. Ankara: İletişim Yayınları.
- Ünver, Süheyl. (1987). *Geçmiş Yüzyıllarda Kıyafet Resimlerimiz*. Ankara: Türk Tarih Kurumu
- Victor Advielle (y.y.). *Notice Historique sur Nicolas de Nicolay et sur sa “Description du Berry”*.
- Yaşar Ocak, Ahmet. (1999) *Osmanlı İmparatorluğunda Marjinal Sûfilik: Kalenderiler*. Ankara: Türk tarih Kurumu Basımevi
- Yerasimos, Stephane. (1991). *Les Voyageurs Dans L'Empire Ottoman (XIV-XVI Siècles)*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Yerdelen, Cevat. (1988). *Türk Edebiyatındaki Kıyafet-nameler ve Niğdeli Visâli'nin Vesileü'l-İrfân Adlı Kıyafetnamesi*. Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Erzurum, Atatürk Üniversitesi, Erzurum.